

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УПРАВЛІННЯ ЛІКВІДНІСТЮ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ ФІНАНСОВИХ РИНКІВ

Розглянуто основні проблеми управління ліквідністю банківської системи України та запропоновано заходи щодо підвищення ефективності участі держави у механізмі управління банківською ліквідністю, удосконалення грошово-кредитної політики НБУ та депозитної політики вітчизняних комерційних банків.

Ключові слова: банк, ліквідність, кредити, депозити, управління.

В умовах нестабільності фінансових ринків та зниження темпів економічного розвитку країни, проблеми управління ліквідністю банківської системи виходять на перший план, адже саме від достатності ліквідності банків залежить їх фінансова стійкість, здатність своєчасно виконувати взяті на себе зобов'язання й ефективно виконувати функцію посередництва в кредиті. Відтак, зважаючи на специфіку функціонування економіки України, де основні ресурси для поповнення як оборотних коштів підприємств, так і капітальних інвестицій розміщені на кредитному ринку, підвищення рівня ліквідності вітчизняної банківської системи як основної рушійної сили економічного розвитку є досить актуальним.

Проблемами управління ліквідністю комерційних банків займалося багато вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, такі, як Т. Е. Крісталь, О. І. Лаврушин, І. В. Ларіонова, Л. І. Лозовський, В. І. Міщенко, С. В. Мочерний, Д. М. Олійник, Г. С. Панова, Б. А. Райзберг, Л. М. Рябініна, А. В. Сомик, Е. С. Стародубцева, водночас лише деякі з них займалися проблематикою ліквідності всієї банківської системи. Відтак на сьогодні залишається багато невирішених питань щодо аналізу проблем управління банківською ліквідністю, зокрема визначення ролі держави в механізмі управління ліквідністю банківської системи.

Тому метою нашої статті є визначення та обґрунтування проблем управління ліквідністю банківської системи України в умовах нестабільності фінансових ринків і розробки на цій основі дієвого механізму управління ліквідністю банківського сектору.

Розвиток банківської системи України протягом останніх трьох років супроводжувався поступовим відновленням довіри економічних агентів до банків та стабілізацією економічного розвитку вітчизняної економіки, що призвело до зростання обсягу надлишкових коштів на коррахунках банків у Національному банку України (рис. 1). Протягом 2010-2011 року надлишкова ліквідність банківської системи (кошти банків на депозитних рахунках в НБУ) була суттєвим ресурсом для відновлення кредитування реального сектору економіки, однак через відсутність умов для прибуткового розміщення ліквідних коштів на кредитному ринку, а також спрямованості монетарної політики на покриття негативного сальдо платіжного балансу шляхом абсорбування надлишкових коштів банків на депозитні сертифікати, поступово утворився дефіцит ліквідності комерційних банків.

Як дефіцит, так і надлишок ліквідності банківської

системи разом із негативними виявами внутрішніх та зовнішніх шоків на вітчизняну економіку створюють певні проблеми на шляху управління ліквідністю банківського сектору України, які можна скомпонувати у п'ять груп:

1. Порядок курсоутворення та девальваційні очікування економічних агентів. Зважаючи на високий рівень доларизації економіки України (30%) та дефіцит платіжного балансу (1,1 млрд. дол. у другому півріччі 2012 року) валютний курс є основним індикатором ціноутворення на товари і послуги (у т. ч. і фінансові), позаяк девальвація курсу гривні впливає на зростання імпортованої інфляції і, як наслідок, на рентабельність підприємств, що насамкінець призводить до зростання цін й процентних ставок за кредитами (рис. 2).

За таких умов основними стратегічними цілями монетарної політики Національного банку України є забезпечення стабільності національної валюти та вирівнювання платіжного балансу. Оскільки дефіцит платіжного балансу чинить тиск на курс, підвищує девальваційні очікування економічних агентів та сприяє посиленню спекулятивних мотивів комерційних банків на валютному ринку, то функція НБУ як кредитора останньої інстанції не створює стимулюючого ефекту розвитку національної економіки, позаяк комерційним банкам не вигідно вкладати кошти рефінансування в збиткову і ризикову економіку, наражаючись на можливе зростання і без того великого портфеля проблемних кредитів. Натомість комерційні банки як фінансові підприємства, основною метою яких є отримання прибутку, розміщують кошти рефінансування на валютному ринку або надають споживчі кредити населенню чи в ті галузі економіки, що здатні постійно генерувати грошові потоки (торгівля, харчова промисловість) і це на сьогодні, з точки зору діяльності банку, є виправданим.

2. Обмеженість доступу вітчизняних комерційних банків до міжнародних ринків позичкових капіталів, дороговизна внутрішніх фінансових ресурсів та заборона кредитування в іноземній валюті. Боргова криза в Європі, проблеми з ліквідністю та капіталізацією банків Європейського Союзу, що працюють на вітчизняному ринку банківських послуг, а також зниження суверенного рейтингу України ускладнюють можливості залучення українськими банками позикових ресурсів з-за кордону, про що свідчить зменшення обсягів зовнішньої заборгованості банків з 38 450 млн. дол. США у липні 2008 року до 24 042 млн. дол. США у липні 2012 року [4]. Більше того, навіть якщо

вітчизняні банки мають можливість залучення коштів від материнських структур з-за кордону, вони не мають змоги вигідно розмістити ці кошти на кредитному ринку, оскільки видача кредитів в іноземній валюті є обмеженою. Таким чином підняття резервування за

кредитами в іноземній валюті хоча і сприяє зниженню валютного ризику, проте гальмує активізацію банківського кредитування, а, отже, негативно впливає на ліквідність банків з іноземним капіталом.

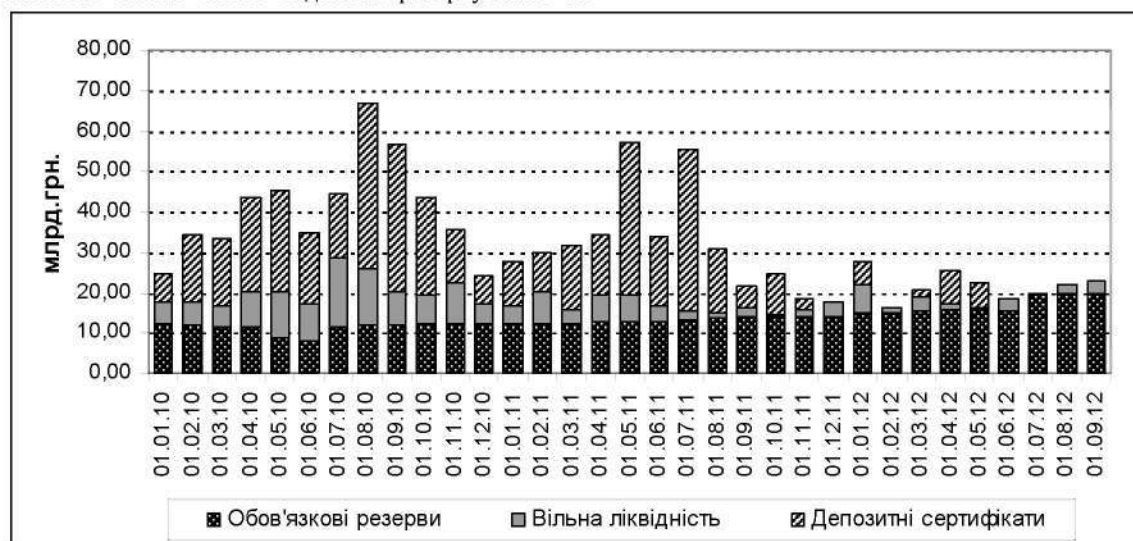

Рис. 1. Динаміка деяких показників системи комерційних банків у 2010-2012 роках*

*Розраховано автором на основі даних НБУ [4]

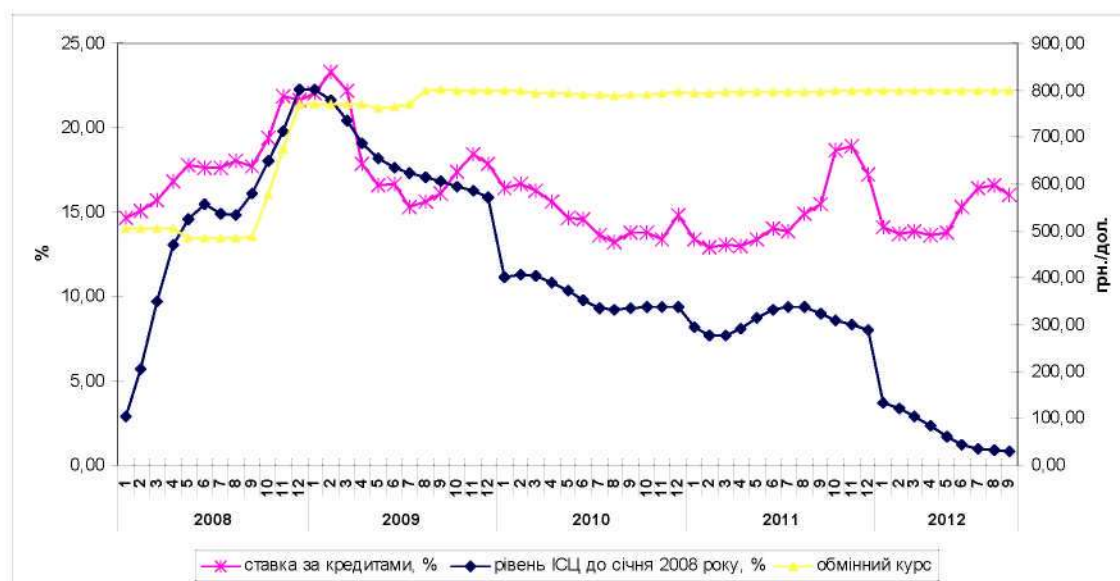

Рис. 2. Динаміка обмінного курсу гривні, індексу споживчих цін та ставок за кредитами комерційних банків у 2008-2012 роках*

*Розраховано автором на основі даних НБУ [4]

3. Короткострокова ресурсна база банків. Так станом на 31.08.2012 р. сукупний депозитний портфель банківської системи має наступну структуру: 33,2% - депозити до запитання, 32,6% - до 1 року, 28,4% - від 1 до 2 років, і лише 5,8% - більше 2 років [4]. Короткостроковість депозитної бази ускладнює не лише планування ліквідності, а й зменшує можливості банків надавати довгострокові кредити, адже «кошти на вимогу» є найбільш непередбачуваними і мінливими.

Крім цього, надзвичайно суттєвий вплив на ліквідність банківської системи має й те, що частка депозитів домашніх господарств, які є найбільш

схильними до раптового вилучення з банківської системи, коливається у межах 55-66% від загального обсягу депозитів. У такому випадку важливим є забезпечення високої репутації та надійності банківської установи задля утримання необхідного рівня довіри з боку населення, а також суб'єктів вітчизняного та зарубіжного бізнесу.

Також короткостроковість депозитної бази банків спонукає до збільшення процентних ставок за депозитами строком понад 1 рік, що знижує рентабельність банківської діяльності і, відповідно, призводить до зростання процентних ставок за

кредитами, обмежуючи можливості економічних агентів залучати кредити, утворюючи тим самим замкнене коло проблем.

4. Негативний інвестиційний клімат та збитковість економіки. Серед 183 країн-учасниць рейтингу Doing Business 2013 Україна має 165 місце за простотою сплати податків: підприємства сплачують 135 податкових платежів за рік [5, с. 32], а загальне податкове навантаження на прибуток становить 57,1%, 50% вітчизняних підприємств є збитковими. Очевидно, що за таких умов розраховувати на високу кредитоспроможність підприємств не варто, а це, з одного боку, відбивається на темпах і обсягах кредитування реального сектору і, як наслідок, на ефективному використанні надлишкової ліквідності, а з іншого – призводить до зменшення коштів підприємств на рахунках у банках унаслідок високого рівня тіньової економіки і зростання частки готівкових розрахунків в іноземній валюті.

5. Недостатній рівень координації фіскальної і монетарної політики в Україні. Відсутність чіткої та виваженої стратегії економічного розвитку України призводить до непорозумінь і суперечності дій уряду й Національного банку у сфері досягнення стратегічних цілей розвитку держави. Недієвість фіскальних стимулів розвитку економіки перекладає весь тягар щодо забезпечення економічного зростання держави на Національний банк України, який самотужки, використовуючи монетарні інструменти, подолати всі

труднощі вітчизняної економіки не може.

З огляду на вищенаведені проблеми управління ліквідністю банківської системи України необхідно виробити дієвий механізм управління останньою та визначити завдання його учасників, а саме - держави в особі Кабінету міністрів, Національного банку України та комерційних банків.

Варто зауважити, що в сучасних умовах розвитку економіки держава повинна виступити ключовою ланкою в механізмі управління ліквідністю банківської системи, основна її роль полягатиме у створенні умов для ефективного розміщення ліквідних коштів на кредитному ринку комерційними банками та розподілу кредитних ризиків між державою і комерційними банками.

У цьому плані важливою є розробка дієвої моделі державної підтримки вітчизняного виробника, яка ґрунтуватиметься на реформуванні Українського фонду підтримки підприємництва у Державний гарантійний фонд за банківськими кредитами в реальний сектор економіки, надання податкових пільг новоствореним підприємствам протягом перших 2 років діяльності, зниження ставки податку на прибуток підприємств сільськогосподарського сектору, розробка і впровадження державних програм розвитку пріоритетних галузей економіки, надання безкоштовних консалтингових послуг підприємствам малого бізнесу тощо (рис 3.).

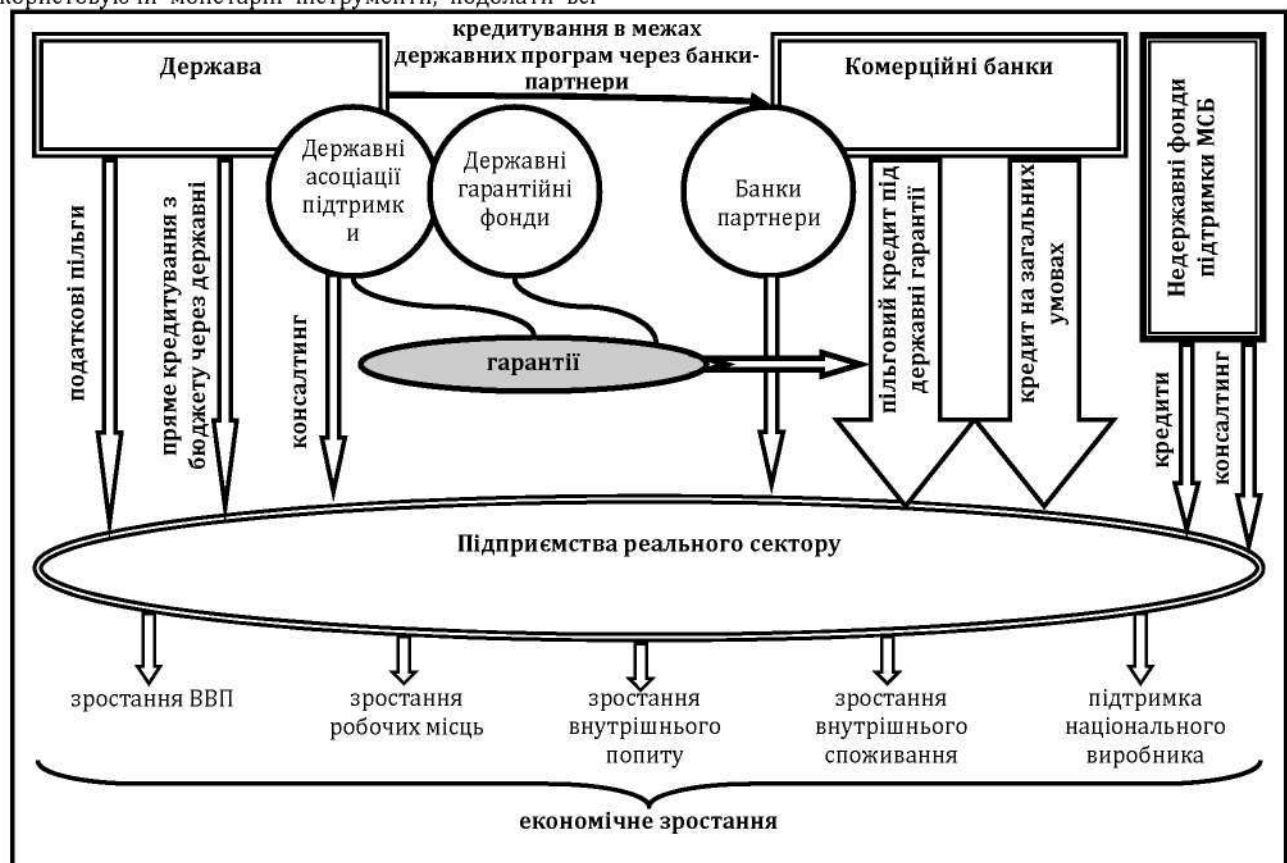

Рис. 3. Модель державної підтримки розвитку підприємництва в Україні*

*Складено автором

Окрім цього, уряду спільно з Національним банком України необхідно розробити програму надання пільгових кредитів рефінансування тим банкам, які кредитують реальний сектор економіки. Державна

підтримка розвитку підприємництва дозволить підвищити конкурентоспроможність національного виробника, а надання державних гарантій за кредитами комерційних банків сприятиме розподілу ризиків між

банками та державою, що в кінцевому підсумку стимулюватиме національну економіку. Створення хороших, вигідних для приватного банківського капіталу умов розміщення кредитних коштів сприятиме ефективному використанні надлишкової ліквідності банків та збільшенні оборотних коштів підприємств на банківських рахунках. Зростання внутрішнього виробництва та внутрішнього попиту на товари і послуги призведе до зниження імпортозалежності вітчизняної економіки, а це підвищить дієвість стимулюючих інструментів монетарної політики, таких, як: кредити рефінансування, процентні ставки та операції на відкритому ринку.

Щодо НБУ, то на сьогодні основна його роль у механізмі управління ліквідністю банківської системи України полягає у організації ефективного макропруденційного нагляду за діяльністю банківських установ, передусім системних банків, підтримці на належному рівні золотовалютних резервів, наданні довгострокових кредитів рефінансування. Актуальним також є питання підвищення дієвості таких інструментів грошово-кредитної політики, як політики обов'язкового резервування та операцій на відкритому ринку.

Одним із напрямків удосконалення політики обов'язкового резервування може бути диференціація обов'язкових резервів залежно від типу банківської установи, строку її діяльності, розміру активів, особливостей регіону і стану грошового ринку, видів і строків кредиту; скасування норми обов'язкового резервування за довгостроковими вкладками з метою активізації довгострокового резервування; запровадження плати за збереження обов'язкових резервів на окремому рахунку НБУ.

Щодо підвищення ефективності політики відкритого ринку, то завданням НБУ та Уряду є насамперед розвиток вторинного фондового ринку; збільшення обсягів операцій держави як емітента цінних паперів та побудова організованого ринку державних цінних

паперів; розширення переліку видів цінних паперів, під заставу яких Національний банк може рефінансувати комерційні банки; підвищення прозорості операцій з цінними паперами [2].

Особлива роль у механізмі управління ліквідністю банківської системи належить комерційним банкам, які, зважаючи на короткостроковість своєї депозитної бази та відсутності можливостей для залучення коштів з-за кордону, повинні вживати певних заходів щодо нарощення обсягів та збільшення строковості ресурсної бази. Серед основних заходів із збільшення обсягів та строковості ресурсної бази банків у майбутньому можна виокремити наступні: 1) залучення на депозитні рахунки міграційного капіталу. Як варіант, можна запровадити спеціальні депозитні програми, які б передбачали заощадження переказаних коштів з-за кордону на певний термін, а відсоткова ставка залежала б від кількості переказів у місяць (наприклад, якщо 1 переказ протягом місяця, то початкова відсоткова ставка збільшується на 0,5 %, 2 перекази - 0,75%, 3 перекази - 1,25%), окрім цього, така депозитна програма дозволяла б встановити мінімальну суму автоматичного поповнення депозиту при переказі коштів; 2) формування системи довгострокових житлових накопичувальних вкладів для придбання нерухомості, що надавали б можливість по завершенні терміну дії отримати в банку іпотечний кредит на пільгових умовах [1, с. 317]; 3) популяризація використання платіжних карт, інтернет- та мобільного банкінгу з метою збільшення частки безготівкових розрахунків.

Розглянуті пропозиції щодо удосконалення механізму управління ліквідністю банківської системи України, можуть бути одним із варіантів забезпечення оптимального рівня ліквідності банківського сектору та сприяти активізації кредитування реального сектору вітчизняної економіки і, як наслідок, досягнення макроекономічної стабілізації.

Список літератури

1. Дзюблюк, О. В. Проблеми оптимізації ресурсної бази банків в умовах кризових явищ на фінансових ринках [Текст] / О. В. Дзюблюк // *Сталий розвиток*. – 2012. – №4. – С. 316-318.
2. Лис, І. М. Управління ліквідністю банківської системи України [Текст] : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / Лис Ігор Михайлович. – Київ, 2010. – 21с.
3. Ліквідність банківської системи України [Текст] : науково-аналітичні матеріали. Вип. 12 / В. І. Міщенко, А. В. Сомик та ін. – К. : Національний банк України. Центр наукових досліджень, 2008. – 180 с.
4. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
5. *Doing business 2013. Smarter Regulations for Small and Medium-Size Enterprises* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business-2013>.

РЕЗЮМЕ

Рудан Виталий

Проблеми и перспективы управления ликвидностью банковской системы Украины в условиях нестабильности финансовых рынков

Рассмотрены основные проблемы управления ликвидностью банковской системы Украины и предложены меры по повышению эффективности участия государства в механизме управления банковской ликвидностью, совершенствования денежно-кредитной политики НБУ и депозитной политики отечественных коммерческих банков.

RESUME

Rudan Vitaliy

Problems and prospects of Ukrainian banking system liquidity in an unstable financial markets

The main problems of liquidity management of the banking system of Ukraine are depicted. The measures to improve state participation in mechanism of bank liquidity management are proposed. The improvement of the monetary policy of the NBU deposit policy and domestic commercial banks is shown.

Стаття надійшла до редакції 28.10.2012 р.